

ZSIDAI ÁGNES

A jog Janus-arca (Horváth Barna szinoptikus jogelmélete)

Úgy vélem, a XX. sz. magyar eszmetörténetének kutatói egyetértenek abban, hogy Horváth Barna a jogfilozófiai gondolkodás egyik *legeredetibb és legprovokatívabb* teljesítményét hozta létre az életmű centrumát és egyben nóvumát képező szinoptikus jogelméletének kidolgozásával. Feltehetően a szinoptikus látás-és érvelési mód provokatív jellegének tudható be, hogy a művet és Horváth személyét mind kortársai, mind az utókor meglehetősen ellentmondásosan ítélik meg.

Idehaza elméletét a korszak vezető jogfilozófusa, *Moór Gyula* egy méltatlan vita keretében „panoptikus jogelméletnek”¹ nevezi, melynek következtében az addig elismert és méltatott fiatal professzor töretlennek ígérkező karrierje csaknem zátonyra fut. Feltehetőleg ennek tudható be, hogy a tanítvány Bibó István jogfilozófiai munkásságán túl eszme- és hatástörténetileg nem mutatható ki számottevő kapcsolat a kortárs magyar jogfilozófusok és a szinoptikus jogelmélet között.

Az elmélet mondhatni visszhangtalan fogadtatása különösen akkor tűnik fel, ha figyelembe vesszük, hogy Horváth neve Nyugaton már korán ismertté vált a kelsenizmust kritikailag továbbfejlesztő publikációi, igazságosságértelmezése, s a *Rechtssoziologie* (A jog társadalom- és történelemelméletének problémái) című főműve² által. Szinoptikus processzuális jogelméletét olyan európai és kontinensen túli kiváló jogtudósok méltatják és kritizálják, mint *Darmstaedter, Lacambra, Gurvitch, Pound, Timasheff, Verdross, Fikentscher, Tammelo, Rehbinder* – és még sorolhatnánk.

Míg egyesek „akadémikus”, „valóságidegen” *újkantiánus* teoretikusnak tartják, mások *a szociológiai jogtan, a realista iskola, etikai idealizmus* képviselőjének. Vannak, akik életművét – annak előfeltevéseivel és konzekvenciáival egyetértve – alapvető fontosságúnak ítélik, mások a részigazságait hangsúlyozzák, megint mások az *eklektizmus* bélyegét sütik rá. Sokkal egyértelműbb Horváth megítélése a „szocialista” irodalomban: elméletét *Szabó Imre* cinizmussal, tudományos felelőtlenséggel, szenzációhajhászással jellemzi, amely a burzsoá jogbölcselet imperialista stádiumában a jogfilozófia fokozódó züllését és bomlását példázza.³

¹Moór Gyula: *Szociológia és jogbölcselet*. (Filozófiai értekezések 5.) Budapest, 1934. 57. o.

²Horváth Barna: *Rechtssoziologie. Probleme der Gesellschaftslehre und der Geschichtslehre des Rechts*. Grunewald, Berlin, 1934.

³Szabó Imre: *A burzsoá állam-és jogbölcselet Magyarországon*. Akadémia, Budapest, 1980. 427. o.

Jelen tanulmányunk azon kérdés megválaszolására vállalkozik, hogy voltaképpen miben rejlik a szinoptikus látásmód eredetisége, vajon mi az oka az életmű rendkívül ellentmondásos értelmezésekben és értékelésekben megnyilvánuló paradigmátikus besorolhatatlanságának?

Tudásszociológiai és hermeneutikai közhely, hogy egyetlen mű sem függetleníthető az alkotó *személyiségétől*, világnézetétől, valamint a kor *társadalmi- és eszmetörténeti szituációjától*. Ezzel Horváth maga is nem pusztán tisztában volt, hanem ezt tette a lehetséges megértés maximájává mind saját önmegértése, mind pedig művének interpretálója számára. „Ahogy élünk, úgy gondolkodunk.”⁴ – vallja.

Miként az önéletrajzából kiderül, Horváth Barna a világot, s benne önnön lelki alkatát és személyiségét mint „testet öltött” paradoxont élte át. Voltaképpen ezt a paradoxont gondolja végig Horváth elméletalkotása során is, midőn az abszolutizmus és relativizmus, természetjog és pozitívizmus, kriticizmus és dogmatizmus, neokantianizmus és pragmatizmus végletei között közvetítve kísérli meg a létet és érvényt egymástól végletesen elválasztó „hiatus irrationalison” való úrrá levést.

Az okok a kezdetekhez vezetnek. Ifjúkorát impulzusokban gazdag, a legkülönbözőbb társadalmi státuszú, vallási, politikai hitvallású emberekkel benépesített miliőben tölti. Olvasmányélményei nagy hatást gyakorolnak rá. *Kanton* és *Spenceren* keresztül hamar megismerkedik a *kriticizmus és empirizmus* szellemével, a keleti vallásfilozófia és költészet pedig az új eszmék alkotásának képességébe vetett hitet adja meg számára. Az egyetem, ahol kiváló professzorok tanították (*Grosschmid Béni, Szladits Károly és Magyary Zoltán*), nem pusztán a jog tanulmányozását, hanem a filozófiában, a társadalomtudományokban, a művészetekben való elmélyedést, s ezzel összefüggésben a véget érni nem akaró szellemi csatározást is jelentette számára. A problémák útvesztőiben leginkább a neokantiánusok (*Lask, Rickert és Windelband, Stammler, Somló*) igazították el. Teljesen lenyűgözte a tény és érték szétszakítottágát valló Kelsen és az eljárás jogszemléletet képviselő *Sander* között folyó vita.

Már ekkor kezd formálódni benne a kritikai gondolat: a jog kelsen, metajurisztikus elemektől mentes, pusztán formális szemlélete ugyan „előkelően jogászi”, de teljesen idegen a jogi gyakorlattól, nem képes megmagyarázni a jogi jelenség társadalmi és pszichikai működését, s a többi társadalmi objektivációkhoz való viszonyát.

A szinoptikus és processuális látásmód megkerülhetetlenségéhez vezető másik élmény a gyakorló jogász „életvilágával” és professziójának tapasztalati evidenciájával hozható összefüggésbe. Hét éves hivatali pályafutása során, a mindennapi jogélet tapasztalatai alapján evidenciaként tudatosult számára, hogy nincs „kész”, „lezárt” jog,

⁴ Horváth Barna: *Forradalom és Alkotmány (Önéletrajz 1944-45-ből)*. Angolból fordította: Nagy Endre. Szerkesztette és a jegyzeteket készítette: Zsidai Ágnes. ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézete, Budapest, 1993. 8. o.

hanem az valamiféleképpen a szemléletben konstituálódik. Ennek a *tapasztalati evidenciának* az elméleti konzekvenciája – miszerint a jog nem más, mint ténynek (jogeset) és értéknek (jogtétel) a legfejlettebb eljárásban történő folytonos egymáshoz rendelése – végigvonul az egész életművön.

A hivatalnak azonban mégsem sikerült a jogfilozófia által „megfertőzött” Horváth Barnát végleg megszereznie a joggyakorlat számára. A tudományos pályára történő lépésében döntő lökést jelentett Moór Gyulával való találkozása. Ő indítja el Szegeden egyetemi pályafutását, támogatásával kap bécsi a Collegium Hungaricumnál kap ösztöndíjat, ahol komoly kihívás számára a bécsi iskola vezéregyéniségével, Kelsennel való találkozás, Verdross-tól pedig a jognak a szervezeti aktusokban való realizálódásának eszméjét veszi át.

Horváth számára azonban mind nyilvánvalóbb az újkantianizmuson való elméleti túllépés szükségszerűsége, melyben angliai tartózkodása, *Hobbes, Bentham, Austin, Laski, Pound, Hobhouse* beható tanulmányozása segítette.

Ahhoz, hogy rekonstruáljuk Horváth szinoptikus jogelméletének fogalmi építkezését, mintegy előkérdésként röviden tárgyalnunk keli *tudomány-rendszertani* felfogását, valamint a szinoptikus jogelmélet *társadalomelméleti vonatkozási keretét*.

Horváth Barna *tudományelmélete* a pozitivizmus monista felfogásának ellenreakciójaként kialakult, a természettudományokat és szellem/vagy kultúrtudományokat megkülönböztető *dualista* tudományfelfogás talaján áll. Horváth tagadja, hogy a társadalmi jelenségek vizsgálatával foglalkozó szociológiát a természettudomány egyik ágaként kellene felfognunk. *Tudomány-rendszertani fejtegetéseiben* a jogszociológia jogtudományok között elfoglalt helyét a *társadalom* (általános társadalomelmélet, avagy szociológia) és a *jog* (jogelmélet) viszonyának összefüggésében tárgyalja. Amennyiben a jogot a társadalom egy részeként fogjuk fel, akkor a jog elmélete – mint a jogra vonatkozó legáltalánosabb jogismeret – a jogra alkalmazott társadalomelmélet, tehát jogszociológia. A társadalomelmélet a társadalomra nézve ugyanazokat a problémákat – vagyis a lényeg, a változás, az igazságosság (helyesség) kérdéseit – firtatja, mint a jogelmélet a jogra vonatkozóan. Ez tehát a jogszociológia *tágabb* felfogása, vagyis ebben az esetben a jogszociológiát a jogelmélet egyik *irányzata*ként foghatjuk fel.

Ha azonban a jogszociológia megismerési célját a történeti valóságban változó jogi tények, a jog dinamikájának megragadásában jelöljük meg, akkor a jogszociológiát a jogelmélet egyik részének tekintjük. Ez a jogszociológia *szűkebb* értelmezése, amely rendszertanilag, de nem módszertanilag, megfelel a korszak szokásos – Magyarországon például Moór Gyula által képviselt – felfogásának.

Horváth jogszociológiáját sajátos, ugyancsak szinoptikus jellegű társadalomelméletének keretében fejt ki. Kiindulópontja az ember, mint biológiai, pszichológiai és intelligibilis lény. Az embernek azonban nem minden megnyilvánulása, „életjele” számít a társadalom és a jog konstitúciója szempontjából relevánsnak. Az egyed pusztán biológiai vagy lelki megnyilvánulásait Horváth éppúgy nem tekinti magatartásnak, mint az okozatos szükségszerűséggel – mechanikusan vagy organikusan – előidézett

viselkedést. Magatartáson szerinte „csakis olyan viselkedést érthetünk, amelyet a viselkedő saját belátása és spontán elhatározása szerint ellenőrizni és irányítani képes”.⁵

Mivel a jog emberi magatartásokon keresztül érintkezik a valósággal, lényege és fogalma csak akkor írható le, ha tekintettel vagyunk annak társadalmi jellegére. A *társadalom* Horváth Barna-féle definíciójának megalkotásához azonban szűkíteni kell az emberi magatartások körét. A társadalmat azon magatartások interszubjektív összességével azonosítja, amelyek *egymás feltételeit érintik*.

Horváthnak azonban tovább kell szűkítenie az érdeklődésére számot tartó társadalmi magatartások körét, mivel a jogszociológia generalizáló jellege miatt csakis általános, illetve *tipikus* jelenségekkel, *társadalmi objektivációkkal* foglalkozhat. A társadalmi objektivációkban a magatartások *szabályossága* figyelhető meg. A tipikus egyéni magatartások körén belül a társadalom bizonyos *egységet* mutat fel. Az egység kialakulását nemcsak a társadalmi magatartások egyformasága, *homogén hasonlósága* teszi lehetővé, hanem azok ún. *szabályos különbözősége*, egymást *kiegészítő funkciómegoszlása* is. A társadalom és társadalmi egység nem azonos fogalmak, hiszen társadalom teljes káosz közepette is létezhet. Amilyen mértékben hasonlóak vagy szabályosan különbözőek a magatartások, abban a mértékben beszélhetünk a biológiai, lelki illetve fiziológiai folyamatok *objektíválódásáról*. Ez az objektíválódás teszi aztán lehetővé a társadalmi egységek keletkezését. A társadalmi egység átfogóbb fogalmán belül helyezi el a *társadalmi rend* kategóriáját. Társadalmi rendről csak akkor beszélhetünk, ha a magatartásoknak nem pusztán a szabályossága, de *szabályozottsága* is fennáll. A szabályozottság kialakulásának feltétele pedig az, hogy a magatartások – valaki vagy valami által meghatározott – *mintát* kövessenek. Ekkor jön létre a szinoptikus szerkezetű eljárás, vagyis az „előre meghatározott emberi magatartás”.

Mint azt láttuk, Horváth részben *tudásszociológiai* okoknál, részben *elméletkritikai* belátásai révén a processzuális jogszemlélet álláspontjára helyezkedett. A kérdés most már az, hogy hogyan lehetséges a társadalmi rend felépülése az eljárási jogszemlélet perspektívájában? Vajon mennyire alkalmas ez az elmélet a társadalom felépítését lehetővé tévő szabályozó mechanizmusok, objektivációk, így a társadalom részeként felfogott jog rekonstrukciójára?

A történeti társadalmak eljárási szerkezete különböző fejlettségű szinten tárgyiasult eljárások hierarchiájából áll. Mindezek ősforrása a *szokás*, melyekből *tagoltabb*, *változatosabb*, de *mulandóbb*, *szórványosabb* eljárások, formális objektivációk fejlődnek ki (divat, illem, szertartás, becsület, játék stb.). A társadalmi eljárás harmadik szerkezeti és funkcionális rétegét olyan ún. *kifejező* eljárások alkotják, mint pl. a nyelvjárások, a művészi vagy tudományos formák.

⁵ Horváth Barna: *A jogelmélet vázлата*. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., Szeged, 1937. 36. o.

A jog konstitúciója szempontjából számunkra itt a negyedik réteg, azaz a nagy *társadalomszervező* eljárások síkja a legfontosabb. Horváth Barna ugyanis ezen a szinten vizsgálja a társadalmi valóságnak a jogrend szempontjából releváns rendjeit, társadalmi alapjait, az. ún. „alapul fekvő tényeit”: így a gazdaságot, a harcot, a hatalmat, a tudást (műveltséget) és (sic!) magát az eljárást. Mindezen objektivációk funkcionális (és nem kauzális!) összefüggésben vannak a jog történeti valóságával. Míg az alapok a jog konstitutív lehetőségfeltételét alkotják, addig a jog mint különleges társadalmi technika az alapok fejlődésének egy bizonyos pontján túl nélkülözhetetlen továbbfejlődésük számára.

Mint azt szerveik, intézményeik mutatják, az említett társadalmi rendek és objektivációk maguk is differenciált, nagy fejlettségű eljárások, továbbá mindegyikük felmutatja az eljárás szinoptikus szerkezetét, vagyis létokok és értékalapok eszmei, gondolati kapcsolatában konstituálódnak.

Horváth a jog társadalmi alapjainak elemzését összeköti a Hobhouse-tól átvett, a társadalom és a jog fejlődésének összefüggéseire alkalmazott *négy fejlődési típussal*: a növekedés, a hatásosság, a szabadság és a kölcsönösség elemzésével. Általánosságban elmondható, hogy a négy fejlődéstípus egymás közti viszonyában a *csökkenő teljesítmény* törvényszerűsége áll fenn. A fejlődés akkor lehet optimális, ha mindegyik külön-külön arányosan egészíti ki a másik hármat. (Bármelyikük túlfejlődése – pl. a bürokrácia képében megjelelő túlnövekedés –, a zsarnokságban manifesztálódó túlhatásosság, a túlzott szabadság (liberalizmus), és a túlkölcsönösség (tervtársadalom) – a jog társadalmi létalapjainak összeomlásához vezet.) Ugyancsak a *csökkenő teljesítmény* törvényszerűsége áll fenn a jognak a gazdasággal, a hatalommal, a harccal, és a műveltséggel való kapcsolatában (pl. jogi túlszabályozás fenyegeti a gazdaság immanens törvényszerűségeit). *Egyenes arányú fejlődés* egyedül az eljárás és a jog fejlődése között áll fenn. A jognak ugyanis legközvetlenebb – épp ezért a leggyengébb és legkevésbé eredeti – alapja maga az *eljárás*: az eljárás végül is a jog fogalmába torkollik bele. Horváth Barna szerint azonban nemcsak, hogy az eljárás a jog fő/vagy nem-fogalma, hanem fordítva: a jog mint legfejlettebb eljárás jelenti az eljárás felső fokát. A jog *genus proximuma* tehát az eljárás, míg az eljárás *superlativusa* maga a jog.

Horváth számára tehát a *legintézményesedettebb*, legfejlettebb eljárást a jog jelenti, illetve egy társadalom mindenkor legintézményesedettebb eljárása maga a jog. A legintézményesedettebb eljárási szerkezet az, amikor is az eljárás mint (a konkrét magatartásokról leváló) forma eléri az eljárás *ideális* fogalmát.

A jog, amely „az összes egyéb eljárásokat felülmúlja intézményesség tekintetében, mert 1. az eljárások *tömegesek*, és állandóan működő szervekké (pl. parlament, bíróság stb. – Zs. Á.) és intézményekké (pl. per – Zs. Á.) sűrűsödtek, 2. tagoltságuk, egymást kiegészítő (hatásköri, büntetőjogi, polgárjogi stb.– Zs. Á.) megoszlásuk és *hatásosságuk* a legnagyobb, 3. a társadalmi szabadságnak és szükséglet-kielégítésnek, valamint 4. a társadalmi kölcsönösségnek és igazságosságnak a legalkalmasabb eszközei.”⁶ Az eljárás *szabadsága* egyben a társadalom szabadsága is, hiszen a jog a kényszer monopolizálásával megszünteti a

⁶ i.m: 31. o.

magatartások feltételeit érintő, különböző objektív és szubjektív tényezők kaotikus kényszerét, s mindegyiket megszabadítja a többi magatartás rá gyakorolt kényszere alól. Az eljárás és a jog *kölcsönössége* pedig abban fejeződik ki, hogy mind könnyebbé válik a különböző fejlettségű eljárások – az erkölcs, a közvélemény és a jog – közötti „átjárás”, egymásból való felfrissülésük, az elkülönülten fejlődő eljárási formák evolúciós eredményeinek átvétele (laikus és szakbíráskodás, jogi műveltség kiterjesztése, közvélemény alakítása jogpolitikai kérdésekben, bírói szabad mérlegelés stb.).

Az eljárásmodok differenciálódásának és kölcsönhatásának fejlődése továbbá azzal a következménnyel jár, hogy a legintézményesedettebb eljáráshoz, a formális objektivációként felfogott joghoz képest más társadalmi eljárások (szokás, morál, gazdaság, hatalom) többé már nem mint eljárások jönnek számításba, hanem pusztán materiális objektivációként, mint a jog értéktartalmai.

Horváth Barna processzuális jogfelfogásának rekonstrukciója során tehát a tapasztalati evidenciaként felfogott eljárás *elemi* fogalmától az eljárás *univerzális* fogalmához jutunk el. Jogszociológiájában az eljárásban ragadja meg a társadalmiság és jog mibenlétének feltételét. Ily módon a lehetőségfeltételként megfogalmazott eljárást nevezhetnénk akár – nem a szokásos tudatfilozófiai értelemben – *transzcendentálisnak* is, olyannak, amely mögé reflexió már nem hatolhat, s amely már nem szorul további megalapozásra, tehát *feltétlen*.

Az eljárás szerkezetét és fogalmát vizsgálva megállapítható, hogy az meghatározott magatartásminta és az ahhoz igazodó konkrét, valóságos magatartás eszmei, gondolati kapcsolta. (Önmagában véve sem a minta, sem a magatartás nem lehet eljárás, csak az érvényes minta és a tényleges magatartás.) Az eljárás tehát szinoptikus természetű gondolati szerkezetben konstituálódik: nem pusztán tény, nem pusztán érték, csak a kettő egyidejű szinoptikus szemlélete. Horváth szinoptikus jogelméletének *módszertani jelentősége* abban rejlik, hogy a jogot képes elemi joghelyzetekre, a legegyszerűbb tény- és értékelemek sorozatává szétbontani, s azokból felépíteni, miáltal a szinopszisban a tények és értékek kölcsönös, egymásra tekintettel történő szelekciója és gondolati összekapcsolódása áttekinthetővé válik.

Tény és érték – de Horváth-hoz hűen: pozitivitás és helyesség – azonban nem kéttagú, hanem háromtagú kapcsolat: csak az „alany közvetítő szerepén” kerülhetnek a szinoptikus gondolati struktúrába. Az érték egyrésztől csak az alany magatartásán keresztül objektiválódhat az *értékmegvalósítás* folyamatában –, másrésztől, amikor az alany tényekről értékeket olvas le, helyességüket átéli, *értékelést* végez.

Ezek után joggal merül fel a kérdés: „mit” és „hogyan” ragad meg a szinoptikus módszer? Horváth Barna a szinoptikus gondolat interpretációját a jogi megismerés egységességén belül a joggyakorlat és a jogtudomány analitikusan elválasztott szintjein vizsgálja.

A joggyakorlat, az egyes jogászai hivatások közös jellemzője a jogeset (tény) és a jogtétel (érték) egybelátásának, együttszemlélésének funkciója. A tények és értékek ugyanis egymást feltételező, *korrelatív* fogalmak, egyiket sem lehet a másik nélkül értelmezni.

Az alapvető jogász dilemma abban áll, hogy az általános jogtétel és a konkrét jogeset között *logikailag* áthidalhatatlan szakadék: vagyis *joghézag* van. A törvény éppen általánossága miatt hiányos, nem szabályoz minden elképzelhető egyedi esetet, a jogalkalmazót pedig a jogszabálynak nem az általános, hanem a konkrét jogesetre vonatkozó értelme érdekli.

A jogtétel és a jogeset között fennálló korrelációs viszonyból a tényállás megkonstruálása és az értelmezés számára az következik, hogy egyrészt a történeti valóságból a tényálláshoz a *jogilag releváns tényeknek* a jogi tételre, a jogszabályra történő *szelektálással* jutunk el, másrészt a jogtétel konkrét értelme – miután nem lehet abszolút értelme – a jogesethez képest, mindenesetben a magyarázat jogász eszközeivel kihámozott, megfejtett értelem. E ponton kerül be Horváth Barna szinoptikus jogelméletébe a jogász gondolkodásból – csak úgy, mint az emberi magatartásból és társadalomból – kiirthatatlan *szabadság* és „*irracionalizmus*” mozzanata.

Az a tény, hogy ezt és az egybevetés irracionális mozzanatát nem érezzük minden esetben, azt mutatja, hogy az azonosításban *konvencionálisan egyetértünk*. Bár a szubszumpció döntő lépése irracionális, ezt azonban korlátok közé lehet szorítani. A jogtétel és a jogeset folytonos egybevetésével, mindig újabb és újabb hipotézisek felállításával és megválaszolásával, *folytonos distinkció* révén mindinkább szűkítjük, redukáljuk a szubszumpcióban meglévő irracionális elemeket. Az általános és konkrét ellentétének áthidalhatatlanságából adódóan a szubszumpcióban mindig fennmarad egy *irracionális maradék*. Addig kell tehát kísérleteznünk, amíg olyan eredményre jutunk, amely képes kiküszöbölni mindazon ellentmondásokat, amelyek kételyeket támasztanak a döntés evidenciájával szemben. A szinopszis során a szubszumpció irracionálisát tehát a *kétely gyakorlatiatlansága* határáig szorítjuk vissza.

A jogtudományi analízis síkján Horváth Barna a tény és érték elválasztottságából, sőt egymást kizáró, *kontradiktórius logikai ellentétükből* indul ki.

Horváth a tény és érték elválasztottságát úgy tudja logikai ellentété transzformálni, hogy bevezeti a „Valami” felsőfogalmát, mint a gondolkodás *ismeretelméleti* lehetőségfeltételét. A „Valami” fogalma, mint tartalmilag teljesen meghatározatlan felső fogalom, azt hivatott garantálni, hogy a tény és az érték, mint „Valamik” egyáltalán elgondolhatók legyenek, de csakis és kizárólag „Valamikként”. Ugyanakkor a „Valami” feltételezése által lehetetlenné válik, hogy akár a Sein, akár a Sollen külön-külön, vagy a kettő együtt váljék felsőfogalommá. Ebből következik, hogy Sein és Sollen *törzsfogalmi* logikailag kimerítik az ismerettárgyak körét, kapcsolatuk ezért nem is lehet önálló ismerettárgy, nem bírhat önálló törvényszerűséggel. Egy ismerettárgy csak akkor válhat tudományossá, ha olyan öntörvényűsége létezik, amelyről lehetséges módszeres ismeret. Mint láttuk, a szinoptikus módszer nem egy, hanem *két* ismerettárggyal foglalkozik. E két ismerettárgyat azonban nem vizsgálhatja sem a természettudomány, sem pedig a normatudomány módszerével (hiszen ekkor a létre irányuló kérdést a kellés, a kellésre irányuló kérdést pedig a lét által válaszolná meg), sem pedig a valóság-és normaelemek önkényes kiválasztását eredményező *saját* törvényszerűségükben. Ha mégis így tenne, akkor

megsértene a *módszertisztaság* abszolút követelményét és a *módszerszinkretizmus* hibájába esne. Másfelől a szinoptikus módszer a természettel és a normával nem mint "*harmadik ismerettárggyal*" foglalkozik, hiszen a norma és valóság között nincs tárgyi kapcsolat. Norma és valóság kapcsolata csak *gondolati képződményként* fogható fel, ezért a *jog* – és valamennyi kultúrtudomány tárgya is – csak *gondolati tárgy*, vizsgálatuk módszere pedig nem megismerési (!) tárgykonstituáló, hanem „csak” *gondolati módszer*.

Horváth megoldása a módszertisztasághoz való ragaszkodás következtében kétségkívül *lefokozza a jogszociológia ismeretigényét*: mivel a szinoptikus módszer nem tárgykonstituáló „harmadik típusú törvényszerűség”, a jogszociológiának sem lehet a *jog* – mint tényből és normából összenézett tárgykettőség – önálló ismerettárgya, pusztán *gondolati tárgya*.

Tény és érték egymást, s egy „harmadik tárgyat” kizáró logikai ellentétéből azonban nem következik az, hogy közöttük semmiféle kapcsolat ne létezne. A tény – bár nem érték –, lehet *értékes*, azaz *helyes*, az érték pedig – bár nem tény –, *tényleges*, vagyis *pozitív*. Mindez nem jelenti azt, hogy a tény értékké, az érték tényé válna. Míg a *tény* létező – de nem *tényleges* –, és *értékes*, – de nem *érvényes* –, addig az *érték* *érvényes* – de nem *értékes* –, és *tényleges* – de nem *létező*. Ennek megfelelően a *jog* sem merő tényből és merő értékből összegyúrt ismerettárgy, hanem „értékes tényeknek” (jogesetek) és „pozitív értékeknek” a tiszta gondolkodásban létrehozott, kizárólag logikailag értelmezhető kapcsolata.

A probléma most már az, hogy *értékesség* és a *ténylegesség* kapcsolata milyen *szerkezetet* mutat fel? Ez a szerkezet a szinoptikus összenézés folyamatában tárulkozik fel. Az egybelátás a tényt és értéket nem oksági értelemben, és nem is a kölcsönös függés értelmében, hanem *kölcsönös funkcionalitásukban* ragadja meg.

De vajon miként lehet ezt a funkcionális kapcsolatot elgondolni? Ha ugyanis a jogot mint *egy* természeti és normaelemekből felépített tárgyat fogjuk fel, akkor vagy normaként, vagy természetként jelenik meg számunkra. A gyakorlatban azonban minden jogász tudja azt, hogy egyedül nem lehet az döntő, vajon a jogesetet hogyan *kell* a norma alapján megítélni, hanem az is fontos, hogy miként ítéltetik meg az illetékes szervek által. Megfordítva: az *egyedi* megítélés mindig az *általános* normát kell, hogy szem előtt tartsa. Ezért a szinopszisban azt látjuk, hogy a Sollen *létfunkcionálisan* (a lét számára), a Sein pedig *kellésfunkcionálisan* (a kellés számára) *hajlik el*.

Ennél a gondolatnál felmerülhet továbbá az a kérdés, hogy vajon a Sollen lét funkcionális elhajlása nem jelenti-e a *Sollen denaturalizálását*, illetve a valóság kellésfunkcionális elhajlása a *Sein denaturalizálását*, saját törvényszerűségüktől való megfosztását? Horváth Barna szerint ez a veszély nem fenyeget, mivel az öntörvényszerűségek, a kauzalitás és a normativitás saját területükön feltétlen és egyedüli érvényességgel bírnak. Az okozatnak (Wirkung) csak oka (Ursache) lehet, de nem normalapja (Normgrund), a normakövetkezménynek (Normfolge) csak normaalapja, de nem oka.

Az elhajló lét révén azonban *egy másik kellést*, az elhajló Sollen révén pedig *egy másik létet* vonunk be „szelektált módon” a gondolati képződménybe, eltérőt azoktól a lét-és kelléssorozatoktól, mint amelyek az elhajlás nélkül, pusztán öntörvényszerűségük alapján a színopszis struktúrájába bekerültek volna. Így aztán a *szelektált lét* a Sollen-törvényszerűségeket nem töri meg, hanem egy másik kelléssorozatot indukál, a *szelektált kellés* pedig nem befolyásolja a kauzális törvényszerűségeket, hanem új létsorozatokat indít be. A szinoptikus módszer éppenséggel a valósághoz hozzárendelt „másikfajta” létezésre vonatkozó állandó kérdésben, az öntörvényű – kauzális és normatív – módszerek mindaddig folytatott alternatív alkalmazásában áll, amíg végül is eljut a kétségeket a gyakorlatiatlanságig kizáró legkielégítőbb megoldáshoz.

Horváth Barna processzuális jog szemléletéből, és az eljárás szinoptikus jellegéből szükségképpen következik, hogy a jogászoknak napi munkájuk során, a jogtudományoknak, pedig kutatásaik során ugyanazokat a módszertani nehézségeket kell leküzdeniük. A jogeset léte a kellésfunkcionálisan elhajló lét, a jogtétel kellése pedig a létfunkcionálisan elhajló kellés. A jogeset és a jogtétel, a Sein és a Sollen kölcsönös funkcionális elhajlásukban konstituálódó kapcsolata nélkül elképzelhetetlen lenne a jog. A szinoptikus látásmód következtében a „keresőn” látott kép egészen sajátos intencionális struktúrával bír, hiszen az együttlátás, az egyidejű szemlélés tény és érték között semmilyen értelemben nem hoz létre harmadik tagot: sem ontológiai értelemben valamiféle specifikus harmadik létrégiót („harmadik birodalmat”), sem ismeretelméleti értelemben valamilyen harmadik ismerettárgyat. De nem lehet szó dialektikus értelemben felfogott értelemegységről sem, mert az ellentmondás két tagját nem oldja fel semmiféle magasabb szintézisben, az azonosság és nem-azonosság azonosságában. A színopszis tehát „pusztán reflexív struktúrafenomén”, a „perspektíva tüneménye”.